

مسعود رستنده
محمد جعفر شهروری
دبیران قرآن و معارف اسلامی ناحیه ۲ همدان

انعکاس روح بلند آیات در ترجمه با تکیه بر اشارات علوم قرآنی و تفسیری

نقد و بررسی تطبیقی و مقایسه‌ای ترجمه آیات قرآن در کتاب دینی و قرآن (۱)

اشاره

الف) تعریف و بیان مسئله

سال‌هاست محققان و دانشمندان به ترجمه قرآن کریم به صورت‌های تحت‌اللفظی، آزاد و روان، ترکیبی و منظوم همت گمارده‌اند. هیچ ترجمه قرآن خالی از تفسیر و هیچ تفسیری بدون آشنایی با علوم قرآنی امکان‌پذیر نیست. بی‌شک اگر بخواهیم مخاطبان قرآن را از مفاهیم حیات بخش آن سیراب سازیم، باید تا حد قرآن، روح بلند آیات را در ترجمه منعکس سازیم؛ هر چند این امر به صد در صد نمی‌انجامد، اما اگر فنون و هنر ترجمه اعمال شود، می‌تواند گامی مثبت و حداکثری در انتقال مبانی وحی و اساس قرآن به فراگیرندگان برداشت.

قبلاً کتاب‌های قرآن دوره متوسطه از کتاب‌های دینی مستقل بودند، اما چند سالی است که این دو کتاب تلفیق شده‌اند. ابتدای هر درس از کتاب، آیاتی متناسب با مطالب همان درس آمده است که بعضی از آن‌ها ترجمه شده‌اند و ترجمه برخی دیگر به عهده دانش‌آموزان و البته با کمک معلمان واگذار شده است. با توجه به این که ترجمه آیات در انتقال مفاهیم نقش مهمی را ایفا می‌کنند، اما مشاهده می‌کنیم که در ترجمه آیات درسی دینی و قرآن (۱)، دانش‌آموزان با ابهاماتی روبه‌رو می‌شوند که می‌توان با توضیحات علوم قرآنی در ذیل آیات، کلید ترجمه و تفسیر ساده قرآنی را به آنان منتقل کرد و همانند جدول ضرب ریاضی و یا جدول تناوبی شیمی، راه درک آیات را به فراگیرندگان آموزش داد. قابل ذکر است کتاب مورد بررسی در این پژوهش کتاب دینی و قرآن (۱) سال ۱۳۸۹ است.

بخش اول

بررسی تطبیقی و مقایسه‌ای ترجمه آیات

از آن جا که هدف اصلی ترجمه، آشنایی دانش‌آموزان با معنی آیات است، باید اصل را بر سادگی و روان بودن جملات

قرار داد. با بررسی

ترجمه‌های آیات

کتاب دینی و

قرآن (۱) و مقایسه

آن با ترجمه‌های

موجود قرآن کریم، به

این نتیجه می‌رسیم که

در کتاب از ترجمه خاصی

استفاده نشده و مؤلفان محترم

آیات را خود ترجمه کرده‌اند. اکثر

ترجمه‌ها خالی از اشکال است و برخی از

آن‌ها ایراداتی دارند. ابتدا به بعضی از ترجمه‌های

خوب و رسا که توسط ایشان انجام شده است، اشاره

می‌کنیم و سپس به سایر ترجمه‌ها می‌پردازیم.

قسمت اول: ترجمه‌های مقبول

از جمله ترجمه‌های مقبول کتاب عبارت‌اند از:

۱. در صفحه ۴۳، آیه «مما تنبت الارض» [س ۳۷] چنین

ترجمه شده است: (از آن چه زمین می‌رویاند).

آقایان مکارم شیرازی، فولادوند، خواجوی، مجتبیوی، معزی،

آیتی، شعرانی و مصباح‌زاده هم همین ترجمه را آورده‌اند.

۲. در صفحه ۲۳ کتاب، آیه «ثم جعلنا له جهنم»

[اسراء/ ۱۸] چنین ترجمه شده است: (آن گاه دوزخ را برایش

قرار می‌دهیم).

این ترجمه از ترجمه‌های زیر بهتر است:

الف) آقای فولادوند: آن گاه جهنم را برای او مقرر می‌داریم

ب) آقای پورجوادی: آن گاه دوزخ را بر او مقرر خواهیم کرد.

ج) آقای آیتی: آن گاه جهنم را جایگاه او سازیم.

د) سپس گذاریم برای او دوزخ را.

۳. در صفحه ۲۳، آیه «قال اتحاجونی فی الله» [انعام/ ۸۰]

دوره نهم
شماره ۱
تابستان ۱۳۹۱

واژه «من» بهتر است به معنای «هرکس» بیاید، زیرا «کسی که»، به معنای آیه روح جزئی می‌دهد، اما «هرکس» روح جامعی از جامعه انسانی به مخاطب منتقل می‌کند

۱. ترجمه‌های مختلف از یک آیه با یک کلمه:
 ۲. «الاختلاء یومئذ» [زخرف/۶۷] که در صفحه ۹۹ به این شکل «در آن روز، دوستان صمیمی» و در صفحه ۱۵۷ به صورت «دوستان، در آن روز (قیامت)» ترجمه شده است. این عبارت را آقایان مکارم شیرازی، معزی و مجتبی‌ی به صورت «دوستان در آن روز» آقایان خواجوی، پورجوادی و آیتی به صورت «در آن روز دوستان» و آقایان مصباح‌زاده و خرمشاهی به صورت «دوستان در چنین روزی» ترجمه کرده‌اند.
 «بکرة و اصیلا» [احزاب/۴۲] در صفحه ۷۱ «بامداد و شامگاه و در صفحه ۱۳۵ «بامدادان و شامگاهان» ترجمه شده است.»
 اولی ترجمه آقای خرمشاهی و دومی ترجمه آقای معزی است. آقایان مکارم شیرازی و فولادوند به صورت «و صبح و شام» آقایان مجتبی‌ی، فارسی، مصباح‌زاده و شعرانی، «در بامداد و شبانگاه»، آقایان خواجوی و پورجوادی «بامدادان و شبانگاهان» و آقای آیتی «هر بامداد و شبانگاه» ترجمه کرده‌اند.
 «فان ذلك من عزم الامور» [آل عمران/۱۸۶] در صفحه ۸۷ به صورت «این همان عزم در کارهاست» و «ان ذلك من عزم الامور» [لقمان/۱۷] در صفحه ۱۲۰ به صورت «این از عزم در کارهای مهم است»، ترجمه شده است.

چنین ترجمه شده است:
 گفت: آیا با من درباره خدا ستیزه می‌کنید؟
 این ترجمه از ترجمه‌های زیر بهتر است.

الف) آقای الهی قمشهای:

گفت: آیا با من در امر (خداپرستی

و وجود) خدا محاجه می‌کنید؟

ب) آقای بهرام‌پور: گفت: آیا با من درباره

خدا محاجه می‌کنید؟

ج) آقای پورجوادی: چرا درباره خدا با من جدل می‌کنید؟

د) آقای شعرانی: آیا مجادله می‌کنید با من در خدا

ه) آیا درباره خدا با من مجادله می‌کنید؟

۴. در صفحه ۲۳، آیه «و كذلك نرى ابراهيم» [انعام/۷۵]

چنین ترجمه شده است: و این چنین به ابراهیم نمایانیم.

این ترجمه از ترجمه‌های زیر بهتر است.

الف) آقای الهی قمشهای: و هم‌چنین ما به ابراهیم ارائه

کردیم.

ب) آقای معزی: و بدین سان نمایانیم به ابراهیم

قسمت دوم: ترجمه‌های مشکل‌دار

اشکالات برخی ترجمه‌های آیات کتاب در دو دسته قابل

بررسی‌اند:

الف) مقایسه ترجمه‌های کتاب با یکدیگر

دسته اول، ترجمه آیاتی است که با مقایسه آن‌ها با یکدیگر

در کتاب، به برخی ناهمگونی‌ها برمی‌خوریم:

هر دو در صفحه ۱۵ هستند، اما کلمه قوم به دو صورت ترجمه شده است: «گفت: ای مردم» و «قومش با وی ستیزه کردند». غیر از آقای فارسی که در آیه دوم از کلمه هم‌وطنانش استفاده کرده است، همه مترجمانی که نامش در این پژوهش آمده، در هر دو آیه از کلمه مردم استفاده کردند.

۴. ترجمه‌های غلط

«ان یترکوا» [عنکبوت/۲]. در صفحه ۷۲ ترجمه شده است: «آن‌ها را وا می‌گذارند» این فعل مجهول است، اما معلوم ترجمه شده است. ترجمه آقای مجتبی‌ی هم چنین است. آقای معزی و آیتی: «که رها شوند»، آقای فولادوند: رها می‌شوند». آقای مکارم «به حال خود رها می‌شوند». آقای خرمشاهی و پورجوادی: «رهایشان کنند». آقای شعرانی و مصباح‌زاده: «واگذاشته می‌شوند» و آقای خواجوی «باز گذارده شوند»، ترجمه کرده‌اند. «آن ذلک من عزم الامور» [آل عمران/۱۸۶]. در صفحه ۸۷ ترجمه شده است: که این همان عزم در کارهاست. واژه «ذلک» به «این همان» معنی شده است. آقایان فارسی، مصباح‌زاده، معزی و شعرانی از واژه «آن» استفاده کرده‌اند.

«آل المتقین» [زخرف/۶۷]. در صفحه ۱۵۷ ترجمه شده است: مگر دوستان با تقوا «که کلمه» دوستان اضافه است و تقوا معنا نشده است. آقایان فولادوند و پورجوادی، آیتی، شعرانی، خرمشاهی، مکارم، معزی و مجتبی‌ی، «پرهیزگاران» ترجمه کرده‌اند.

۳. استفاده از اشکالات سهوی یا چاپی

«کلّ مختالٍ فخور» [لقمان/۱۸]. در صفحه ۱۲۰ ترجمه شده است: «هر خودپسند فخر فروش» که «را» نوشته نشده است. «و اصبر» [احقاف/۳۵]. در صفحه ۸۷ ترجمه شده است: «پایداری کن همان طور که». عبارت «همان طور که» به قسمت بعد آیه یعنی «کما...» مربوط است. «باحسن ماکانوا یعملون» [نحل/۹۶]. در صفحه ۳۳ ترجمه شده است: «مطابق بهترین اعمالشان پاداش خواهیم داد». عبارت «پاداش خواهیم داد» به قسمت قبلی آیه، یعنی «و لنجزین الذین صبروا اجرهم» مربوط است.

ترجمه‌های نادرست افعال:

«جعل لکم من انفسکم ازواجاً» [شوری/۱۱]. در صفحه ۴۲ ترجمه شده است: «همسرانی از جنس خودتان برایتان آفرید». جعل یعنی قرارداد، نه آفرید. این نوع ترجمه، یک نوع بدعت لغوی است و دانش آموز را سردرگم می‌کند. «جعل» در ترجمه‌های آقایان فولادوند، الهی قمشه‌ای، مکارم شیرازی، خواجوی و پورجوادی، «قرارداد» ترجمه شده است.

۲. ناهمگونی در ساختار جملات

– تقدم فعل: مثال ۱. ص ۸۷: در یک خط نوشته شده: و خدا با آنان سخن نگوید و بلافاصله در خط بعد نوشته شده است: و به آنان ننگرد در روز قیامت.

مثال ۲. ص ۱۱۹: تمام افعال این صفحه در آخر جمله آمده‌اند، غیر از این جمله: اگر به پیری رسیدند، نزد تو.

مثال ۳. ص ۴۳: تمام افعال این صفحه در

آخر جمله آمده‌اند غیر از دو مورد: پاک

است پروردگارت، پروردگار عزت.

تا بخورند از میوه آن.

مثال ۴. ص ۸۶: تمام

افعال این صفحه در

آخر آمده‌اند غیر از

این جمله: و کیست از

جهت دین نیکوتر.

«لم تعلمون» به معنای

«نمی‌دانستید» است نه

«نمی‌توانستید بیاموزید» که آقایان

مکارم، خرمشاهی، فولادوند،

آیتی، پورجوادی، مجتبی‌ی،

فارسی و خواجوی از کلمه

«نمی‌دانستید» استفاده کرده‌اند

[آل عمران/۷۷] در صفحه

۸۷ معنی شده است: آنان را

بهره‌ای نیست.

آقای مکارم به صورت «آن‌ها بهره‌ای در

آخرت نخواهند داشت» و آقای فارسی به صورت «آنان

نصیبی در آخرت ندارند»، ترجمه کرده‌اند.

«فلنحییته حیة طيبة و لنجزیتهم اجرهم» [نحل/۹۷]. در

صفحه ۱۱۸ آمده است: او را به زندگانی پاک زنده بداریم و

مزدشان را بدهیم.»

آقای آیتی به شکل «زندگی خوش و پاکیزه‌ای به او

خواهیم داد» ترجمه کرده است و سایر آقایان از نثر قدیم

استفاده کرده‌اند.

«ما رزقناکم» [بقره/۱۷۲] در صفحه ۱۷۲ معنی شده است:

شما را روزی کرده‌ایم.»

آقای مجتبی‌ی همین ترجمه را آورده است و آقایان

خرمشاهی، فارسی، پورجوادی و خواجوی. «روزی‌تان کردیم».

دفتر انتشارات کمک آموزشی

با مجله‌های رشد آشنا شوید

مجله‌های رشد توسط دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش تهیه و منتشر می‌شوند:

مجله‌های دانش‌آموزی

(به صورت ماهنامه و ۸ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد کودک** (برای دانش‌آموزان آمادگی و پایه‌ی اول دوره‌ی دبستان)
- رشد نوجوان** (برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره‌ی دبستان)
- رشد دانش‌آموز** (برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم دوره‌ی دبستان)
- رشد نوجوان** (برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی تحصیلی)
- رشد جوان** (برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه و پیش‌دانشگاهی)

مجله‌های بزرگسال عمومی

(به صورت ماهنامه و ۸ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد آموزش ابتدایی ♦ رشد آموزش راهنمایی تحصیلی ♦ رشد تکنولوژی آموزشی ♦ رشد مدرسه فردا ♦ رشد مدیریت مدرسه ♦ رشد معلم

مجله‌های بزرگسال و دانش‌آموزی اختصاصی

(به صورت فصلنامه و ۴ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد برهان راهنمایی (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی تحصیلی) ♦ رشد برهان متوسطه (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه) ♦ رشد آموزش قرآن ♦ رشد آموزش معارف اسلامی ♦ رشد آموزش زبان و ادب فارسی ♦ رشد آموزش هنر ♦ رشد مشاور مدرسه ♦ رشد آموزش تربیت بدنی ♦ رشد آموزش علوم اجتماعی ♦ رشد آموزش تاریخ ♦ رشد آموزش جغرافیا ♦ رشد آموزش زبان ♦ رشد آموزش ریاضی ♦ رشد آموزش فیزیک ♦ رشد آموزش شیمی ♦ رشد آموزش زیست‌شناسی ♦ رشد آموزش زمین‌شناسی ♦ رشد آموزش فنی و حرفه‌ای ♦ رشد آموزش پیش‌دبستانی

مجله‌های رشد عمومی و اختصاصی برای آموزگاران، معلمان، مدیران و کارکنان اجرایی مدارس، دانش‌جویان مراکز تربیت معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌ها و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می‌شوند.

♦ نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات کمک آموزشی.

♦ تلفن و شماره: ۰۲۱ - ۸۸۳۰۱۴۷۸

روزنامه
شماره
تابستان ۱۳۹۱

«کل نفس بما کسبت رهینة» [مدثر/۳۸].

در صفحه ۲۴ ترجمه شده است: «هرکس در گروکاری

است که کرده است.»

«کسب» به معنی به‌دست آورد است، نه انجام کار. لذا آقای فولادوند چنین ترجمه کرده است «هرکسی در گروه دستاورد خویش است». آقایان شعرانی و مصباح‌زاده هم ترجمه «کسب کرده» را آورده‌اند.

«اولنک لهم نصیب مآ کسبوا» [بقره/۲۰۲] در صفحه ۲۴

ترجمه شده است: «اینان از آن چه کرده‌اند، بهره‌ای دارند.»

مانند آیه قبل، کسب را به معنای انجام دادن و اولنک را به معنای اینان گرفته‌اند. آقای فولادوند چنین ترجمه کرده است: «آن‌اند که از دستاوردشان بهره‌ای خواهند داشت». و آقایان شعرانی و مصباح‌زاده هم ترجمه «کسب کرده‌اند» را آورده‌اند.

«عجلنا له فیها ما نشاء» [اسراء/۱۸] در صفحه ۲۳ ترجمه

شده است: آن مقدار از آن را که بخواهیم، به او می‌دهیم، مفهوم «عجلنا» در ترجمه منظور نشده است که آقایان فولادوند آن را «به زودی می‌دهیم» فارسی «بشتاب دهیم»، خواجوی «زود دهیم»، مجتبیوی «زودش بدهیم»، معزی «بشتابیم»، آیتی «زودش ارزانی داریم» و شعرانی و مصباح‌زاده «تجلیل می‌کنیم» ترجمه کرده‌اند.

- «مالم تکنوا تعلمون» [بقره/۱۵۱] در صفحه ۵ ترجمه

شده است: «آن چه که شما نمی‌توانستید بیاموزید.»

«لم تعلمون» به معنای «نمی‌دانستید» است نه «نمی‌توانستید بیاموزید» که آقایان مکارم، خرمشاهی، فولادوند، آیتی، پورجوادی، مجتبیوی، فارسی و خواجوی از کلمه «نمی‌دانستید» استفاده کرده‌اند.

۲. ترجمه‌های نادرست اسامی

«اتخذ اصناماً آلهة» [انعام/۷۴] در صفحه ۱۴ آمده است:

«آیا بتان را به خدایی می‌گیری؟» که «آلهة» جمع است، ولی مفرد معنی شده است. آقای فولادوند ترجمه کرده است: «آیا بتان را به خدایان (خود) می‌گیری؟». آقای مکارم شیرازی آورده است: «بت‌هایی را معبودان خود انتخاب می‌کنی؟» و آقایان شعرانی، معزی و مصباح‌زاده هم کلمه «خدایان» را آورده‌اند.

«سبحان رب العزة عما یصفون» [صافات/۱۸۰] در

صفحه ۴۳ آمده است: «پاک است پروردگارت خداوند عزت از آن چه وصف می‌کنند.»

ترجمه «رب» پروردگار است نه خدا. آقای بهرام‌پور نوشته است: «پروردگارت که صاحب عزت است، از آن چه در وصفش بگویند، منزه است» و آقای فولادوند نوشته است: «منزه است پروردگار تو، پروردگار شکوهمند، از آن چه وصف کنند» سایر

برگ اشتراک مجله‌های رشد

نحوه اشتراک:

شما می‌توانید پس از واريز مبلغ اشتراک به شماره حساب ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت، شعبه سه‌راه آزمایش کد ۳۹۵، در وجه شرکت افست از دو روش زیر، مشترک مجله شوید:

۱. مراجعه به وبگاه مجلات رشد؛ نشانی: www.roshdmag.ir و تکمیل برگه اشتراک به همراه ثبت مشخصات فیش واریزی.
۲. ارسال اصل فیش بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک با پست سفارشی (کپی فیش را نزد خود نگه‌دارید).

♦ نام مجلات درخواستی:

♦ نام و نام خانوادگی:

♦ تاریخ تولد:

♦ تلفن:

♦ نشانی کامل پستی:

♦ شهرستان:

♦ خیابان:

♦ شماره فیش:

♦ مبلغ پرداختی:

♦ شماره پستی:

♦ در صورتی که قبلاً مشترک مجله بوده‌اید، شماره اشتراک خود را ذکر کنید:

امضا:

- ♦ نشانی: تهران، صندوق پستی امور مشترکین: ۱۱۱/۱۶۵۹۵
- ♦ وبگاه مجلات رشد: www.roshdmag.ir
- ♦ اشتراک مجله: ۰۲۱-۷۷۳۳۶۶۵۶/۷۷۳۳۵۱۱۰/۷۷۳۳۹۷۱۳-۱۴

- ♦ هزینه اشتراک یکساله مجلات عمومی (هشت شماره): ۹۶۰۰۰ ریال
- ♦ هزینه اشتراک یکساله مجلات تخصصی (چهار شماره): ۶۰۰۰۰ ریال

آقایان هم کلمه «پروردگار» را آورده‌اند.

«متاع الحیاة الذنبا و زینتها» [قصص/۶۰]. در صفحه ۲۴ ترجمه شده است: «کالای زندگی دنیا و آرایش آن است». در فرهنگ اجتماعی، آرایش بار معنایی زینت را ندارد و کلمه زیور بهتر است. آقای فولادوند آورده است: «کالای زندگی دنیا و زیور آن است.» و آقای الهی قمشه‌ای نوشته است: «متاع و زیور بی‌قدر زندگانی دنیاست». آقایان خرمشاهی، شعرانی و مصباح‌زاده، کلمه پیرایه را آورده‌اند.

«و من بلغ» [انعام/۱۹]. در صفحه ۴ ترجمه شده است: «و کسی که (این پیام) به او برسد»

واژه «من» بهتر است به معنای «هرکس» بیاید، زیرا «کسی که» به معنای آیه روح جزئی می‌دهد، اما «هرکس» روح جامعی از جامعه انسانی به مخاطب منتقل می‌کند. آقایان فولادوند، الهی قمشه‌ای، خرمشاهی، آیتی، فارسی، خواجوی و بهرام‌پور، ترجمه «هرکس» را آورده‌اند.

«قال یا قوم آتی بریء ممّا تشرکون» [انعام/۷۸]. در صفحه ۱۵ ترجمه شده است: «گفت: ای مردم! من بیزارم از آن چه برای خدا شریک قرار می‌دهید». در این آیه، کلمه قوم به مردم ترجمه شده، در صورتی که ناس به معنای مردم است نه قوم. آقایان فولادوند، مکارم شیرازی، مجتبیوی، فارسی، آیتی، خواجوی و پورجوادی «ای قوم من» معنی کرده‌اند و آقایان شعرانی، معزی و مصباح‌زاده «ای قوم» معنی کرده‌اند.

۳. ترجمه‌های نادرست حروف

«تسلخ منه النهار فاذا هم مظلومون» [یس/۳۷]. در صفحه ۴۴ ترجمه شده است: «روز را از آن می‌گیریم و آن گاه آنان در تاریکی فرو می‌روند». (اذا) در این جا فجاییه است و باید به معنی ناگهان ترجمه شود که آقای فولادوند نوشته است: «روز را (مانند پوست) از آن بر می‌کنیم و به‌ناگاه آنان در تاریکی فرو می‌روند». آقای الهی قمشه‌ای آورده است: «ما چون (پرده) روز را از آن بر می‌گیریم و ناگهان تاریکی آنان را فرا می‌گیرد». و آقای مکارم شیرازی ترجمه کرده است: «ما روز را از آن بر می‌گیریم و ناگهان تاریکی آنان را فرا می‌گیرد». آقای فارسی از کلمه «به‌ناگاه» و آقایان معزی و پورجوادی از کلمه «ناگاه» استفاده کرده‌اند. «وسع ربی کل شیء علما» [انعام/۸۰]. در صفحه ۱۵ ترجمه شده است: «دانش پروردگار من هر چیز را فرا گرفته است».

طبق قاعده، اگر «کل + تاء» باشد، «هر» ترجمه می‌شود و اگر (کل + ال) باشد، «همه» ترجمه می‌شود. آقای فولادوند ترجمه کرده است: «علم پروردگار من هر چیزی احاطه یافته است» و آقای فارسی نوشته است: «دانش پروردگار من بر همه چیز احاطه دارد» و نیز آقایان مجتبیوی، معزی، مصباح‌زاده، آیتی، شعرانی و مکارم شیرازی، عبارت «همه چیز» را آورده‌اند.